

CONSIDERAȚII ASUPRA UNOR DESCOPERIRI DIN AȘEZAREA DULCEANCA IV

de

Dan Băcueț Crișan

Cercetările desfășurate în așezarea de la Dulceanca IV și rezultatele acestora, sunt cunoscute lumii arheologice românești. Deși au fost publicate cu câțiva ani în urmă, concluziile și datările oferite ne-au determinat să analizăm din nou unele materiale arheologice descoperite în așezarea mai sus amintită, materialele prezentate într-un articol intitulat „*habitas des VIe et VIIe siècles de notre ère à Dulceanca IV*“, publicat în DACIA (NS), nr. XXXVI, 1992, p. 125–177, autor fiind Suzana Dolinescu-Ferche.

În prima parte sunt prezentate descoperirile aparținând sec. VI (*Dolinescu-Ferche 1992*, p. 126–152, Fig. 1–20) iar în a doua parte descoperirile datate la sfârșitul sec. VII (*Dolinescu-Ferche 1992*, p. 153–172, Fig. 21–35). Separat de aceste materiale arheologice, sunt descrise și rezultatele săpăturilor de salvare desfășurate la Dulceanca III (*Dolinescu-Ferche 1992*, p. 158), unde a fost identificat un orizont de locuire încadrat cronologic – de asemenea – la sfârșitul secolului VII.

Descoperirile arheologice din cele două așezări Dulceanca IV și III, din orizontul datat la sfârșitul secolului VII, sunt cele asupra cărora ne vom îndrepta atenția în rândurile care urmează, cu intenția de a analiza și relua în discuție încadrarea cronologică a materialului arheologic.

În articolul amintit, autoarea face la început câteva considerații asupra habitatului după care trece la prezentarea și descrierea complexelor (*Dolinescu-Ferche 1992*, p. 153). Un spațiu destul de larg este acordat descrierii ceramicii, în acest orizont fiind prezente speciile ceramice: cărămizie cu decor incizat și cenușie cu decor realizat prin lustruire. În cadrul speciei cărămizii, forma ceramică identificată este oala fără toarte, ornamentată cu linii în val și linii drepte orizontale (*Dolinescu-Ferche 1992*, p. 159). Oala fără toarte și oala globulară cu două toarte, ornamentate cu rețea de linii realizate prin lustruire, apar în cadrul speciei ceramice cenușii (*Dolinescu-Ferche 1992*, Fig. 34/10; 26/15; 27/12, 14).

Alături de materialul ceramic ce constă în vase cărămizii ornamentate prin incizare cu benzi de linii drepte și benzi de linii în val (*Dolinescu-Ferche 1992*, Fig. 34/1–6; 35/1,3–15, 19–23, 35–38) și vase cenușii cu decor realizat prin lustruire

(*Dolinescu-Ferche* 1992, Fig. 34/1; 35/18), în cele două așezări au fost descoperite și câteva piese de metal. Dintre aceste piese remarcăm un vârf de săgeată alungit și triunghiular în secțiune (*Dolinescu-Ferche* 1992, Fig. 34/20) și un vârf de săgeată de formă foliacee (1992, Fig. 34/8) descoperite la Dulceanca III. De la Dulceanca IV provin patru vârfuri de săgeți triunghiulare în secțiune (*Dolinescu-Ferche* 1992, Fig. 29/2; 33/7, 14–15).

Toate aceste materiale arheologice descoperite la Dulceanca IV și III sunt datate la sfârșitul sec. VII (*Dolinescu-Ferche* 1992, p. 153, 158).

Descrierea ceramicii nu ne oferă din păcate informații privind tehnica de lucru a vaselor, lăsându-ne să presupunem, după ce am studiat documentația grafică, că aceasta este lucrată aproape în totalitate la roata înceată. Deși în text nu este tratată separat ci doar menționată (*Dolinescu-Ferche* 1992, p. 175), ilustrația oferită arată clar prezența în așezările Dulceanca III și IV a ceramicii lucrată la roata rapidă (*Dolinescu-Ferche* 1992, Fig. 27/2; 28/3; 32/11, 14; 33/10; 34/25) alături de cea lucrată la roata înceată fără să cunoaștem însă, raportul dintre cele două categorii ceramice.

În cadrul descoperirilor prezentate, am sesizat prezența unor elemente care credem noi, pledează pentru o datare mai târzie a materialului arheologic din orizontul de la sfârșitul sec. VII descoperit la Dulceanca IV și III.

Pentru specia ceramică cărămizie alături de ornamentele constând în linii în val și linii drepte orizontale remarcăm prezența inciziilor realizate cu unghia sau cu un instrument ascuțit (*Dolinescu-Ferche* 1992, Fig. 24/8; 27/2; 31/1), a șirurilor scurte de impresiuni dispuse oblic sau vertical (*Dolinescu-Ferche* 1992, Fig. 29/8, 12–13; 32/40) și a benzilor scurte de linii drepte trase vertical sau oblic peste linii drepte orizontale (*Dolinescu-Ferche* 1992, Fig. 29/9; 30/10; 31/39).

După M. Comșa (*Comșa* 1963, p. 111–112), ornamentarea ceramicii din specia cărămizie cu incizii sub buza vasului, alveole și benzi de linii drepte trase oblic sau vertical apare în orizontul III, mijlocul sec. X–971, devenind tot mai frecventă în orizontul IV, 971 cca 1000 (*Comșa* 1963, p. 112). La Capidava ceramica cu impresiuni este caracteristică nivelului II datat înainte de a doua jumătate a sec. X, fiind prezentă și în nivelul I, a doua jumătate a sec. X–sec. XI (*Florescu, Florescu, Diaconu* 1958, p. 226, 228). Ceramica ornamentată cu striuri scurte se datează în sec. IX–X (*Florescu, Florescu, Diaconu* 1958, p. 195).

Cercetările de la Bucov au relevat faptul că în bordeiele din sec. VIII–IX ceramica din specia cărămizie este ornamentată numai cu benzi de linii drepte și benzi de linii în val (*Comșa* 1978, p. 99), în etapa următoare vasele încep să fi ornamentate cu benzi de linii oblice sau verticale, ornamente ce vor fi utilizate până la sfârșitul sec. X (*Comșa* 1978, p. 99). Referitor la descoperirile de aici, sunt cunoscute opiniile conform cărora începuturile așezărilor de la Bucov nu ar trebui plasate în sec. VIII, deoarece nici unul din materialele arheologice încadrate de M. Comșa în acest rol, nu se datează numai în sec. VIII (*Diaconu* 1994, p. 41, nota 14). În Basarabia la Hansca, striurile verticale apar din sec. IX, devenind un ornament caracteristic pentru ceramica din secolele X–XI (*Postică* 1994, p. 100–111).

Alveolele, impresiunile rotunde și benzile verticale sau oblice sunt des utilizate ca ornamente pe vasele din categoria A – ceramica cărămizie – de la Dridu (*Zaharia* 1967, p. 82–83). De asemenea și în cadrul descoperirilor arheologice din zona Nistru–Prut datate în secolele VII–X, întâlnim benzi de linii oblice ce ornamentează ceramica din specia cărămizie (*Čebotarenko* 1990, p. 47).

După cum afirmă M. Comșa, ceramica din specia cenușie apare în nordul Dunării în orizontul I, secolul IX (Comșa 1963, p. 108, Pl. II), dispărând din nordul Dobrogei către sfârșitul mileniului I, în sudul acestei regiuni se pare că ea se mai menține sporadic încă câteva decenii (Comșa 1963, p. 112). Formele ceramice prezente sunt oala fără toarte cu corp globular și oala cu corpul globular prevăzută cu două toarte mici tubulare pe umăr, aceasta din urmă apare în orizontul II, sfârșitul sec. IX – începutul sec. X (Comșa 1963, p. 109, Pl. II). Tot în această etapă unele forme ceramice specifice ceramicii cenușii sunt transpuse în cadrul ceramicii din specia cărămizie (Comșa 1963, p. 112). Specia cenușie este specifică culturii Saltovo-Maiatšk, vasele de tip globular cu torți tubulare sunt incluse în tipul ceramic Korcag (Flerov 1990, p. 113, 132). Cercetătorii bulgari consideră că ceramica cenușie cu decor realizat prin lustruire a fost vehiculată în sudul Dunării din zonele Nord-Pontice în secolul VII de către protobulgari (Dončeva-Petkova 1990, p. 80). Acest tip ceramic se perpetuează până în secolul X, sudul Bulgariei fiind zona unde s-au descoperit cele mai timpurii exemplare (Dončeva-Petkova 1990, p. 78). Vasele cenușii de tip globular cu sau fără toarte din zona Nistru-Prut, sunt date în secolele VIII–X (Čebotarenko 1990, p. 56). În așezarea de la Hansca ceramica din specia cenușie apare în etapa a patra a așezării, sec. X – primul sfert al secolului XI (Postică 1994, p. 110).

Ceramica cenușie cu decor lustruit în rețea este prezentă la Capidava în nivelul I (Florescu, Florescu, Diaconu 1958, p. 173). La Dridu ceramica cărămizie ornamentată prin incizare-categoria B – ornamentată prin lustruire, cu forme ceramice specifice: oala globulară cu toarte sau fără (Zaharia 1967, p. 79). Întâlnim această specie ceramică în complexe de la Bucov, complexe date în sec. VIII – prima jumătate a sec. IX și a doua jumătate a secolului IX – sec. X (Comșa 1978, p. 101).

Pentru Transilvania sunt cunoscute descoperirile din necropola Blandiana A, necropolă care se datează în secolele IX–X (Anghel, Ciugudean 1987, p. 195). În unele morminte sunt depuse vase cenușii globulare cu toarte sau fără (Anghel, Ciugudean 1987, p. 187, Fig. 2/3–4). În necropola de la Alba-Iulia, vasele cenușii sunt prezente în mormintele din sec. IX–X (Ciugudean 1996, p. 25, fig. 2,10). Răspândirea în nordul Dunării a acestor vase de tip Saltovo precum și existența unor semne incizate pe vase sau alte obiecte, semne care reprezintă sau provin din rune protobulgare, au fost considerate ca argumente arheologice a stăpânirii bulgare în nordul Dunării (Comșa 1960, p. 73).

Vârful de săgeată de formă foliacee descoperit la Dulceanca III specific sec. IX–X, este prezent în necropolele ungurești din Panonia cum este cea de la Budakeszi datată în sec. X, unde se asociază cu vârfuri de săgeți romboidale (Erdély 1993, p. 145, Fig. 10). Un astfel de vârf de săgeată a fost descoperit în necropola Blandiana A (Aldea, Ciugudean 1981, Fig. 3/2). De la Bucov cunoaștem două piese de acest gen (Comșa 1978, Fig. 97/12–13), vârfuri de săgeți având lama în formă de frunză cu nervură mediană și cu spin, descoperite în dependența nr. 2 atelier de fierărie – datată în secolul X (Comșa 1978, p. 125–126). În nivelul din secolul X acest tip de săgeată apare asociat cu săgeți de formă romboidală (Comșa 1978, p. 125–127). Limita cronologică superioară a așezării de la Bucov (sec. X) poate fi fixată pe baza vârfurilor de săgeți de formă foliacee și romboidală (Comșa 1978, p. 143).

Pentru tipul de săgeată triunghiulară în secțiune, tip prezent în cele două așezări Dulceanca III și IV, întâlnim analogii în necropola ungurească din sec. X de la Budakeszi, unde în mormântul nr. 29 un astfel de vârf de săgeată alungit și triunghiular în secțiune, apare asociat cu săgeți de formă romboidală (*Erdély 1993*, p. 149, Fig. 13). De asemenea, constatăm analogii și în sudul Dunării, în mediul slavo-bulgar, orizontul din secolele IX–XI (*Văzarova 1965*, p. 106, Fig. 79).

Mărcile de olar sunt caracteristice ceramicii de uz comun din secolele VIII–XII (*Diaconu 1992*, p. 356). Aceste mărci de olar nu sunt prezente numai pe vasele-borcan, ele apar și pe alte forme ceramice: strachina și opaițul (*Florescu, Florescu, Diaconu 1958*, p. 215), vasul globular din pastă fină cu decor lustruit prevăzut cu toarte sau fără (*Fiedler 1992*, Pl. 9/9), ulciorul amforoidal (*Fiedler 1992*, Pl. 39/12; Pl. 40/2; Pl. 41/3), castronul (*Iambor, Matei 1979*, Pl. III/18) și fundul unei astfel de forme ceramice a fost practică o marcă de olar în formă de cruce de Malta (*Comșa, Rădulescu, Harfuchi 1962*, p. 655, Fig. 5). Lipsa mărcilor de olar pe vasele descoperite în așezările Dulceanca IV și III nu ni se pare a fi un argument în favoarea datării acestora mai devreme de sec. VIII (*Dolinescu-Ferche 1992*, p. 175), având în vedere faptul că pe numeroase recipiente ceramice datate ulterior sec. VIII acestea nu sunt prezente.

Scopul acestor rânduri este de a pune din nou în discuție materialul arheologic descoperit în așezările Dulceanca IV și III, prezentat în articolul mai sus amintit. Asocierea speciei ceramice cărămizii cu specia cenușie, prezența în cadrul repertoriului ornamental a inciziilor, șirurilor oblice de impresiuni, benzilor de linii drepte trase oblic sau vertical precum și asocierea ceramicii lucrate la roata înceată cu cea la roata rapidă credem că pun destule semne de întrebare în ceea ce privește datarea propusă de către autoarea cercetărilor. Vârful de săgeată de formă foliacee și cele triunghiulare în secțiune, pot stabili limita cronologică superioară a descoperirilor ca fiind secolul X.

În final, credem că toate aceste argumente prezentate mai sus, argumente ce sunt furnizate de materialul arheologic descoperit, pledează pentru revizuirea datării propuse. Descoperirile arheologice de la Dulceanca IV și III nu pot fi datate mai devreme de secolul IX, acestea înscriindu-se în secvența cronologică reprezentată de a doua jumătate a secolului IX – prima jumătate a secolului X.

CONSIDERATIONS ABOUT SOME ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES FROM DULCEANCA IV.

(Abstract)

In this article we suggest to analyse again some of the archaeological discoveries from Dulceanca IV and III. These discoveries have been published by Suzana Dolinescu-Ferche in the article "Habitats des VIe et VIIIe siècles de notre ère à Dulceanca IV" on the *Dačia* (NS) review, nr. XXXVI, 1992, p. 125–177.

We analysed again the archaeological material who was dated by the author of the excavations in the end of the VII-th century A.D. So, after we analysed the results of the excavations, we think that the presence of the pottery maked on the fast wheel, the ornaments consisted in lines of incisions,

oblique or vertical bands of lines traced on the horizontal lines and the leaf-form arrow head, plead for another date.

In conclusion, we suggest that the discoveries from Dulceanca IV and III who was dated in the end of the VIIth century A.D., to be dated in the second half of the IXth first half of the Xth centuries A.D.

BIBLIOGRAFIE

- ALDEA, CIUGUDEAN 1981, I. Aldea H. Ciugudean, *Noi descoperiri feudal-timpurii la Blandiana (jud. Alba)*, în *Apulum* XIX, 1981, p. 145–149.
- ANGHEL, CIUGUDEAN 1987 Gh. Anghel, H. Ciugudean, *Cimitirul feudal timpuriu de la Blandiana, în Apulum*, XXIV, 1987, p. 179–196.
- ČEBOTARENKO 1990 G.F. Čebotarenko, *Die keramik des mitteleren und südlichen Dnestr-Prut-Gebietes im 8–12. Jh.*, în *Die Keramik der Saltovo-Majaki Kultur und ihrer Varianten*, Budapest, 1990, p. 47–75.
- CIUGUDEAN 1996 H. Ciugudean, *Catalogul expoziției Anul 1000 la Alba-Iulia, Între istorie și arheologie*, Alba Iulia, 1996.
- COMȘA 1960 M. Comșa, *Câteva date arheologie în legătură cu stăpânirea bulgară în nordul Dunării în secolele IX–X*, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, p. 69–81.
- COMȘA, RĂDULESCU, HARȚUCHI, COMȘA 1963 M. Comșa, *Cu privire la evoluția culturii balcano-dunărene în sec. IX–X*, în *SCIV*, XIV, 1963, l. p. 107–120.
- COMȘA 1978 M. Comșa, *Cultura materială veche românească (așezările din secolele VIII–X de la Bucov–Ploiești)*, București, 1978.
- DIACONU 1992 P. Diaconu, *Din nou despre originea practicii mărcilor de olar*, în *Pontica*, XXV, 1992, p. 355–358.
- DIACONU 1994 P. Diaconu, *Două așezări românești de la răscrucea dintre sec. XII și sec. XIII la Bucov (jud. Prahova) ?*, în *Culture et civilisation au Bas-Danube*, XII, 1994, p. 33–41.
- DOLINESCU-FERCHE 1992 S. Dolinescu-Ferche, *Habitas des VII et VIII siècles de notre ère à Dulceanca IV*, în *Dacia* (NS), XXXVI, 1992, p. 125–177.
- DONČEVA–PETKOVA 1990 L. Donceva–Petkova, *Die protobulgarische Keramik in Bulgarien, în Die Keramik der Saltovo-Majaki Kultur und ihrer Varianten*, Budapest, 1990, p. 77–99.
- Erdély 1993 I. Erdély, *Honfoglaló magyar temető leletmentése Budakeszin*, în *Com.Ar.hung.*, 1993, p. 135–152.
- FIEDLER 1992 U. Fiedler, *Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9.*
- FLEROV 1990 V.S. Flerov, *Einige Arten der polierten Keramik der Saltovo-Majaki-Kultur, în Die Keramik der Saltovo-Majaki Kultur und ihrer Varianten*, Budapest, 1990, p. 113–136.
- IAMBOR, MATEI 1979 P. Iambor, Șt. Matei, *Incinta fortificată de la Cluj-Mănăștur (sec. IX–XIV)*, în *AMN*, 1979, p. 599–620.
- FLORESCU, FLORESCU, DIACONU 1958 Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava*, vol. I, București, 1958.
- POSTICĂ 1994 Gh. Postică, *Românii din Codrii Moldovei în evul mediu timpuriu*, Chișinău, 1994.
- VĂZAROVA 1965 Z. Văzarova, *Slavenski i slaveanobălgarski selisca v bălbarskite zemi VI–XI vek*, Sofia, 1965.
- ZAHARIA 1967 E. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu, Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*, București, 1967.